Váradi Róbert

Egy filozófiai fanatikus rekontrája

VISSZHANG - LVIII. évfolyam, 40. szám, 2014. október 3.

Szomorú tény, de ettől még igaz: már a filozófia mibenlétével, az emberi életben betöltött szerepével, céljával, funkciójával, jelentőségével és nem utolsósorban határaival kapcsolatban is éppen úgy évezredes disszenzus áll fönn az egyes filozófusok között, mint ahogyan közismerten a klasszikusnak számító filozófiai problémák megoldási kísérletei esetében. Erre az alapkérdésre aligha adható kimerítő válasz egy feuilleton keretein belül. Nem csoda, hogy Tőzsér János (*Minek a filozófia?, ÉS,* 2014/34., augusztus 22.) meg sem kísérel ezen alapkérdésre megfelelni, még átabotában sem. Kár, mert ez pedig különösen fontos lenne akkor, ha a cikk épp a filozófia művelésének apológiája kíván lenni, Stephen Hawking és tudóstársa, Leonard Mlodinow ellenében, akik kijelentik: „a filozófia halott", és a világ megismerésének jogát és képességét a tudósoknak vindikálják (nem először és valószínűleg nem is utoljára az emberiség történetében). Ha ugyanis Tőzsér már írása elején, könnyűszerrel kifogta volna a szelet Hawkingék vitorlájából azzal, hogy tisztázza a természettudomány (azon belül is a fizika) és a filozófia mibenlétét, vizsgálódásuk intenciót, szerepköreiket, a köztük lévő hasonlóságokat és radikális különbségeket, akkor eleve nem is mehetett volna bele abba a zsákutcába, amelybe önként fordult be, magával invitálva a gyanútlan olvasót (Hawking és társa pedig a delelő nap metsző fényénél vetődött volna így árnyékra).

Mindez talán nem lehet véletlen, hiszen másképp nehezen magyarázható az, hogy a filozófiának miért csak egy erősen korlátolt, önkényesen és jogtalanul megtépázott értelmezését állítja szembe Tőzsér Hawking kijelentésével. A φιλοσοφία ugyanis nem csak a világ (világ? valóság? igazság?) megismerésének eszköze lehet, de egyben a bölcsesség *(sophia)* szeretete *(philo)* is. Következésképpen minden olyan jelenséget okkal tehet a tűnődés tárgyává, amely a létezés *emberi* minőségére nézve egzisztenciális súllyal esik latba (így például a szerelmet, halált, a gonosznak vagy metafizikai Rossznak mibenlétét, a létezés metafizikai értelmét, a bölcs élet praktikus fortélyait stb.), és amely jelenségekkel kapcsolatban – e dolgok immanens természete okán – a fizikának vagy más természettudománynak nincs és nem is lehet illetékessége adekvát, tudományos érvényű kijelentéseket tenni. Más szóval: a hírekkel ellentétben a filozófia távolról sem korlátozódik a világ (világ? valóság? igazság?) megismerésének alternatív szerepkörére, nem valamely diszciplína vetélytársa, hanem kezdettől fogva bővült mindazzal, ami specifikusan az *ember* számára bírhat jelentőséggel, megannyi hasznos és haszontalan, de a személyes hitelesség pecsétjét magán viselő, általános érvényű gondolatokkal, tanácsokkal, hangulatokkal, merengésekkel, életérzésekkel, misztikus pillanatokkal, intuíciókkal, eszképizmusokkal, ekszтázissal, önkifejezésekkel. Még rövidebben: a filozófia nem pusztán tudomány (vagy annak alternatívája), hanem legalább annyira művészet is, mégpedig a homo sapiens talán legnemesebb, legszemélyesebb, legintimebb magán- és közügye. A fej *és* a szív ügyei. Útkeresés és híradás. Olyan totális szellemi kaland, amelyet nem azért vállaltak el páran, mert az expedíciótól praktikus és tudományos igényű választ vártak, hanem azért, mert nem is tehettek mást: már maguk a feltett kérdések is kínzó módon, személyes életük csupasz elevenébe vágtak. Ez pedig, Nietzschével szólva, „emberi, nagyon is emberi" vállalkozás.

Tőzsér János szerint *fanatikus* az a filozófus, aki a valóságról pozitív módon nyilatkozik, aki kitart valamely (univerzális, szisztematikus) filozoféma mellett ahelyett, hogy – megfogadva tanácsát – bölcsen a szkepszis langymeleg, tét nélküli komfortzónájában vesztegelne. *„A szkeptikus szemében ezért e filozófusok fanatizmusuk révén jobban hasonlítanak Oszama Bin Ladenhez* (sic!), *mint e sorok írójához",* mondja szerzőnk egy tábor nevében, hozzátéve, hogy *„a filozófia művelésének értelme csak akkor védhető, ha szkeptikusok vagyunk a filozófiai megismeréssel szemben, ha kétségbe vonjuk a filozófiai tudás lehetőségét és felfüggesztjük a filozófiai ítéleteinket".* Vagyis bárki, aki történetesen osztaná Hegel

Világszellemről vallott nézeteit, esetleg egyetértene Schopenhauer akaratmetafizikájával avagy épp a buddhista episztemológiával, nem egyszerűen fanatikus, de egyenesen vérszomjas tömeggyilkoshoz válik hasonlatossá a szkeptikus szemében. (A meghökkentő analógiával operáló szerzőnk nem veszi észre, hogy szkeptikusként épp eme kijelentése is egyfajta ítélet, „fanatikus" stigmája pedig a dogmatizmus egy formája.)

Nos, egy magamfajta fanatikus és bestiális tömeggyilkoshoz hasonlító filozófus erre a következőket felelhetné. A filozófia attól igazán filozófia, ha nagyravágyó, ha az Egészet, az Abszolútat, az örök és legmagasabb igazságokat fürkészi, vagyis ha a filozófia egyben *philosophia perennis. Így tették a régi görögök, és így tettek a XX. század elejéig sokan.* A nagyravágyó filozófia ugyanakkor nem zárja ki az alázatot és a becsületes elmélkedést, amely mégsem állhat meg Tőzsér álságos, „filozófiailag korrekt" episztemikus szerénységénél. Úgy gondolom, az élet legnagyobb, ámde csakugyan létező talányai kívül rekednek a tudományos megismerés nyújtotta – emberi értelemmel belakható, biztonságos és kiszámítható, avagy épp a filozófiai ítéleteket felfüggesztő szkeptikus – komfortzónáján. Ahol megszűnnek a szabályok, a ráció, az eligazodást biztosító definíciók, ott kaphat szerepet a művészet és/vagy a filozófia, ahogy a vallás, a hit is. Ez pedig veszélyes terület, ingoványos talaj, mégsem elkerülhető, mert bárhogyan is, de minden emberi lényt érint. Maga Wittgenstein ismeri el, hogy „[K]étségtelenül létezik a kimondhatatlan. *Ez megmutatkozik*, ez a misztikum" (*Tractatus logico-philosophicus,* 6.522.). Az életnek e talányai természetszerűleg nem vizsgálhatók tudományos igénnyel, vagy ha mégis, akkor nem várhatunk ezen vizsgálatoktól teljeskörűséget, maradéktalanul kielégítő válaszokat. A filozófia és/vagy a művészet itt lehet segítségre, mert nem feltétlen a kizárólagos, objektív magyarázat igényével lép fel. Sőt, nem is biztos, hogy magyarázni akar. *Magyarázni* – ez a természettudomány feladata. Ha a szellemtudományokat nézzük (és a filozófia teljes mértékben ide tartozik), akkor elégséges lehet a *megértés* is. Megérteni, reflektálni, és nem „egyszerűen" megmagyarázni, leírni a világot, az életet – ez lehet az egyik pregnáns különbség filozófia és természettudomány között, és ez a nem mellékes distinkció az, amelyről Tőzsér János és Hawkingék elfeledkeztek.

Ha valaki végül is lemond erről, az az individuális emberi létezés egyik alapigényét tagadja meg.